

Zdeněk Stříbrný

**Proud
času**

Stati o Shakespearovi

Proud času

Stati o Shakespearovi

Zdeněk Stříbrný

Recenze:

PhDr. Zdeněk Pousta

prof. PhDr. Martin Procházka, CSc.

Obálka a grafická úprava Kamila Schüllerová

Technická redakce Kristýna Tenkrátová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Zdeněk Stříbrný, 2005

ISBN 80-246-1018-3

ISBN 80-246-1018-3 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>

Foto PhDr. Eva Veselá

Obsah

Úvodem trochu vzpomínek	/ 7
Anglická literatura (Přehledná stať ze <i>Slovníku spisovatelů</i> , 1996)	/ 91
Středoanglická literatura Světská i náboženská lyrika (Kapitola z <i>Dějin anglické literatury</i> , I. díl, 1987, str. 47–50)	/ 113
John Lyly a dvorské drama (Kapitola z knihy <i>Shakespearovi předchůdci</i> , 1965, str. 21–38)	/ 117
Thomas Kyd: zdomácnění senekovské tragédie (Kapitola z téže knihy, str. 39–49)	/ 137
Christopher Marlowe – dramatik renesančního titanismu (Kapitola z téže knihy, str. 87–117)	/ 149
Byl nebo nebyl? (První kapitola z knížky <i>William Shakespeare</i> , edice Portréty, Orbis, 1964, str. 5–20)	/ 183
Jak tvořil (Druhá kapitola z téže knížky, str. 21–70)	/ 191
Shakespeare dnes (Text přednášky k 400. výročí Shakespearova narození. <i>Philologica Pragensia</i> 7 (1964), č. 4, 359–364)	/ 225
<i>Komedie omylů</i> (Předmluva v <i>Komedích I</i> , Knihovna klasiků, 1988, str. 11–16)	/ 237
<i>Král Richard III.</i> (Kapitola z monografie <i>Shakespearovy historické hry</i> , 1959, str. 127–148)	/ 243
<i>Král Jindřich V.</i> (Podle kopie strojopisu, který měl vyjít v Odeonu v Knihovně klasiků, ale nebyl vytištěn a po r. 1989 se ztratil)	/ 263
Dvojitý čas Poznámky o „dvojím čase“ v <i>Hamletovi</i> , <i>Othellovi</i> a <i>Troilovi a Kressidě</i> (z Knihovny klasiků, <i>Tragédie I</i> , 1958, str. 430–35, 579–82 a <i>Komedie III</i> , 1967, str. 336)	/ 271
Vzpomínky na <i>Othella</i> (Článek v programu Městského divadla v Brně k premiéře 23. 11. 1996)	/ 279
Král Lear (Předmluva v <i>Tragédiích II</i> , Knihovna klasiků, 1963, str. 11–17)	/ 283

Být zralý, to je vše (Padesát podob Shakespearova krále Leara) (Zahájení výstavy Vladimíra Pechara v Domově Sue Ryder v Praze 4, 1. 11. 2001)	/ 287
<i>Timon athénský</i> – fakta a problémy (Článek v programu Divadla Na zábradlí k premiéře 19. 2. 1969)	/ 289
Sládkův a Vočadlův Shakespeare (Recenze v časopise <i>Divadlo</i> , červen 1965, str. 70–71)	/ 291
Saudkův přínos českému Shakespearovi (Doslov ke <i>Komediím III.</i> , Knihovna klasiků, 1967, str. 577–600)	/ 295
Urbánkův Shakespeare (<i>Literární noviny</i> 21. 9. 1995, č. 38)	/ 317
Shakespeare ve střední a východní Evropě (Vlastní volný překlad z knihy <i>Shakespeare and Eastern Europe</i> , Oxford University Press, 2000, str. 1–18)	/ 323
Láska a pan Wells (Doslov k románům H. G. Wellse <i>Příběh pana Pollyho</i> a <i>Láska a pan Lewisham</i> , Odeon, 1988, str. 405–13)	/ 339
Drama v 19. až 20. století – vrchol v G. B. Shawovi (Kapitola z <i>Dějín anglické literatury</i> , II. díl, 1987, str. 579–601)	/ 347
Ediční poznámka	/ 373
Soupis prací	/ 375
Jmenný rejstřík	/ 393

Úvodem trochu vzpomínek

Co ještě vidíš v temné dálavě,
v propasti času?

Bouře, 1. akt, 2. scéna, verše 49–50

My vidíme, kam směřuje proud času
a unáší nás z našich klidných břehů
drtivým vírem událostí.

Král Jindřich IV., 2. díl, 4. 1. 70–72

Rád jsem přijal radu svých přátel, abych uvedl výbor ze svých prací autobiografickou statí. Takové vzpomínání snadno nabývá rysů apologie, vlastní omluvy a obhajoby před soudem lidí i dějin. Apologie může přerůst v titánskou agresi, jako ve třetím dílu *Paměti* vynikajícího romanisty a komparatisty Václava Černého (1905–1987), nebo dozrát v obdivuhodně skromné a věcné *Vzpomínky českého anglisty* z pera neméně vynikajícího jazykovědce Josefa Vachka (1909–1996). Mé vzpomínky navazují na knížku Vachkovu, která vyšla tiskem v roce 1994, ale zrála a za totalitní cenzury čekala na vydání mnohem déle. Její první verzi mi pan profesor Vachek poslal v strojopisném průklepu už v roce 1982 a doprovodil ji vřelými řádky:

10. III. 82

Vážený a milý pane profesore,
vzal jsem si k srdci Vaše slova a dal dohromady trochu svých vzpomínek. Posílám Vám je jako projev své vděčnosti za Vaše krásné učitelské působení a zvláště za to, co jste udělal pro naši Helenu.

Budu Vám vděčen za obdobný průklep Vašich vzpomínek na Vaše studijní leta.

Se srdečným pozdravem Váš

J. Vachek

Vachkova slova mě neobyčejně zahřála i dojala, protože jsem v té době nesměl přednášet a každý projev solidarity a uznání mě dvojnásob těšil. Na

vysvětlenou dodávám, že Vachkova dcera Helena napsala na můj podnět výbornou diplomní práci o irské krátké povídce, obhájila ji v r. 1972 a potom rozšířila tak, že v r. 1975 získala titul PhDr. Zůstala mi po celou tu dobu věrná a chodila za mnou konzultovat do mého vyhnanství na Matematicko-fyzikální fakultě na Malé Straně, ačkoli to bylo riskantní.

Tím už se dostávám do oblasti vzpomínek a musím se vrátit ještě hlouběji do propasti času. Měl jsem to nezasloužené štěstí, že jsem se začal učit angličtině u vysoce vzdělané ženy už za druhé světové války, kdy jsem bydlel u svých rodičů v Libiši, staré polabské vesnici mezi Mělníkem a Brandýsem, hned vedle Neratovic. K tomu se po chvíli dostanu, nejdřív však musím podat ještě několik vysvětlení. Narodil jsem se v Bystřici pod Hostýnem v r. 1922, ale když mi byly necelé tři roky, vrátili se rodiče do Čech, odkud oba pocházeli. Malí libišští kluci se podle vzpomínek mé maminky nehorázně řehtali, když jsem na jejich dotírání, odkud jsem přivandroval, hrdě prohlašoval: „Já su Valach.“ Znali totiž valachy jen jako vypasené tahouny v místním statku, kdežto o valašském království se tehdy ještě obecně nemluvilo. Z Bystřice mi utkvěly v paměti jen některé příhody, o kterých mi vyprávěli moji rodiče. Nejvíce se mi líbila jedna historka tatínkova:

Pozoroval, jak na Hostýn putují procesí poutníků, aby si vymodlila požehnání zázračné panenky Marie. Jednou se uprostřed hostýnského vrchu potkala dvě procesí, jedno putující dolů a druhé nahoru. Bylo zvykem, že se při takovém setkání poutníci zastavili a pozdravili poklonou křížů, které nesli v čele. Dolů šlo procesí z chudé valašské vesničky, kdežto nahoru se hrnuli zazobaní Hanáci. Valašský kostelník se nechtěl poklonit první, protože měl svého prostého Ježíška na křížku už vysvěceného. Hanácký vůdce procesí chvíli zpupně třimal svůj bohatě ozdobený kříž a potom zahulákal: „Kévéneš tím žebrákem nebo nekévéneš?“ Valach nekévnul.

Nejpoutavější byly tatínkovy historky z první světové války, kdy jako „titulární infanterista“, jak se v císařsko-královské habsburské armádě honosně označoval vojín bez šarže, prožil peklo zákopů i šturmů rumem zpitých pěšáků na haličské i italské frontě. Bavil nejen celou rodinu, ale i hospodské kamarády, z nichž mnozí měli podobné zkušenosti. Když jsem později četl Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka*, oceňoval jsem, jak s geniální nadsázkou vystihovaly mentalitu i mluvu českého vojáka vrženého do drtivé smrti událostí.

V Libiši jsem vychodil pětiletou obecnou školu a pak jsem osm let dojížděl vlakem do Reálného gymnázia v Brandýse nad Labem, kde se mi ně-

kteří spolužáci vysmívali jako „funetrákovi“, protože můj otec provozoval živnost truhlářskou i pohřební. Časem jsem si je však získal, protože jsem se jim hodil do fotbalového i basketbalového družstva. Často jsme v sobotu po vyučování jezdili společně autobusem do nedaleké Prahy a nadšeně tleskali zvláště Voskovci a Werichovi i inscenacím E. F. Buriana. Drželi jsme palce španělským republikánům v jejich zápase s Francovým fašismem a první velký otřes jsme zažili, když naše republika byla po Mnichovu vydána na pospas Hitlerovi a jeho fanatickým sudetským pomahačům. Nám pomáhal jen černý humor: dělali jsme si legraci z Hitlerovy zvrácené propagandy o nadvládě čisté germánské rasy, zesměšňovali jsme jeho heslo „Kraft durch Freude“ jako „silosrandu“ a protektorátu jsme říkali protentokrát. V tanečních hodinách jsme se „potápěli“ při americkém swingu a kouřili mizerné cigarety, po kterých se mi naštěstí zvedal žaludek, takže jsem toho brzy nechal.

Maturoval jsem v r. 1941 a pak ještě rok dojížděl do Prahy do tzv. abiturientského kurzu Obchodní akademie v Karlíně. Krátce jsem pracoval jako pokladník a potom jako zemědělský pomocník u svého strýce, až mě zachytil Úřad práce na Mělníku v akci válečného nasazení, a protože jsem ovládal psaní na stroji i jiné kancelářské dovednosti, přidělili mi místo zemědělského referenta přímo tam na „pracáku“. V té době jsme ještě měli českého vedoucího z první republiky, ale ten byl vystřídán nacistickým šéfem. Dojížděl jsem tedy až do konce války na kole z Libiše na Mělník a dlouhá léta jsem si vyčítal, že jsem tam žil v závěťtí, zatímco někteří libišští kamarádi byli posláni do „Rajchu“, pokud se jim nepovedlo dostat práci ve válečně důležitých podnicích v Čechách.

V zemědělství se mi podařilo udržet několik svých vrstevníků. Z těch jsem se nejbliž spřátelil s Jaroslavem Kohoutem, masarykovským sociálním demokratem, který se po r. 1948 nedal sloučit s KSČ a byl za to krutě pronásledován stalinskou pseudojusticí. Radikálnějšího ražení byl Vladimír Procházka: už na mělnickém gymnáziu vystupoval jako komunista, prožil několik zlých let v nacistickém koncentráku a po oddychu v zemědělství se hned po válce vrhl do politických bojů a nakonec zastával místo vedoucího Kabinetu pro studium československého divadla v ČSAV až do převratu v r. 1989. Právě od něho jsem už za války získal základní marxistickou literaturu.

Můj hlavní zájem se však upřel na studium jazyků. Na Mělníku jsem si opatřil dobré soukromé hodiny francouzštiny, kterou jsem si oblíbil už na

gymnáziu, a navíc ruštiny. Skutečné terno mi vyšlo, když jsem doma v Libiši objevil nevšední učitelku, o níž už padla zmínka. Byla to paní Zdenka Plačková, která jako nadaná posluchačka legendárního profesora Viléma Mathesia obdržela koncem dvacátých let minulého století stipendium prestižní americké ženské univerzity, Vassarovy koleje ve státu New York. Po několikaletém studiu literatury se provdala za Čechoameričana Plačka a měla s ním dvě děti. Manželství se však rozpadlo a ona se vrátila se svým synkem a dcerkou domů do Čech v osudové době před Mnichovem. Za války doslova živořila ve své malé vilce a ráda vyhověla mé prosbě, aby mě učila angličtině. Od ní jsem prvně slyšel o Mathesiově strukturalismu i o americké nové kritice třicátých let. Protože jsem její večerní lekce doslova hltal a vyprávěl jí o svém nadšení pro *Žízeň po životě*, biografický román Irvinga Stonea o Vincentu van Goghovi, dala mi číst první román v anglickém originálu, *The Sheltered Life* americké autorky Ellen Glasgownové. S velkým úsilím i nadšením jsem pomalu rozlouskával po Balzacově *La peau de chagrin* i náročný román z Jihu Spojených států.

Neobyčejná příležitost k francouzské konverzaci se mi naskytlá tím, že jsem občas po práci zašel do mělnického přístavu, kde přes zimu kotvila nákladní loď při břehu zamrzlého Labe. Takové lodě se plavily z Prahy až do Hamburku, ale za velkých mrazů uvízla jedna z nich právě na Mělníku. Jeden z lodníků byl mladý, statný francouzský chlapec Robert, odvedený do Německa na nucenou práci. Svěřil se mi, jak se mu stýská po rodičích, žijících na venkově v okupované, ale tím víc milované Francii. Bylo docela dobrodružné přejít po prkně na jeho loď, pít s ním kávu a povídat; jednou jsem vzal s sebou i svou kolegyni z práce Zorku Pulkrábkovou. Nosil jsem Robertovi na přilepšenou vždy něco k jídlu a před Vánoci 1944 jsem se dohodl s maminkou, že ho pozveme k nám na svátky. Přišel podle Labe a byl tak nadšený hřejivostí našeho domova, že mi po válce poslal z Francie dlouhý děkonný dopis s ujištěním, že na Vánoce v Libiši nikdy nezapomene.

Můj brandýský spolužák Míla Kuba, který se uchýlil v lékárně v Neratovicích, mě vybídl, abych se s ním připojil k ilegální odbojové jednotce. Do skutečné akce jsme se dostali až na samém začátku května 1945, kdy jsme vyfasovali kulometry a pušky ze skrytých zásob bývalé československé armády a dostali za úkol hlídat neratovický železniční most přes Labe, aby po něm mohla přejet část Rudé armády na cestě z dobytého Berlína do Prahy, kde už propuklo osvobozené povstání. Trochu jsme si zastříleli,

ale brzy jsme zjistili, že němečtí vojáci v naší oblasti měli války plné zuby a bez boje se nám vzdávali.

Menší útvar Rudé armády se usadil v Libiši a moji rodiče nabídli ruskému kapitánovi náš nejlepší pokoj a kuchyň, kde vařil starší ukrajinský kuchař spolu s maminkou. Další vojáci se rozmístili ve skladu a několik jich spalo v tatínkových rakvích! Po válečných hrůzách ve zrušeném Rusku a Německu si tu připadali jako v nebi. Ačkoli je kontroloval politruk, nejmladší z nich Ivan opakovaně ujišťoval mou maminku, kterou přijal za svou: „Mama, ja ně kommunist.“ Když odjížděli, vzal si mě Ukrajinec stranou a důtklivě mi radil: „Jestli se tady u vás dostanou k moci komunisti, nestav se jim do cesty, jinak s tebou ošklivě zatočí.“

Na několik dní jsem si zajel do Strakonice, kde žil jeden z mých strýců jako hodinář a zlatník. Chtěl jsem poznat taky americké vojáky a nestačil jsem se divit, jak byli proti omšelým Rusům vymydlení, vyžehlení a vyšňoření. Přes jazykovou bariéru si snadno získávali obdiv českých mužů, a hlavně žen. Jeden z nich si mi postěžoval, že mohli dorazit až do Prahy dřív než Rusové, ale museli dodržovat demarkační linii stanovenou Stalinem, Rooseveltem a Churchillem v Jaltě. Přesto jsem nepřestal hluboce uznávat hrdinství Rusů, jejichž lidské i materiální ztráty v devastované vlasti byly nesrovnatelně větší. Přemýšlel jsem o tom všem při krátkém výletu na Šumavu, svobodnou, panensky čistou a úchvatnou. Přenocoval jsem na Třístoličnicku v horské boudě plné utečených Němců z protektorátu a ráno jsem si volně zašel na čerstvé mléko dolů do Bavorska.

* * *

Spěchal jsem do Prahy, kde se ještě v květnu 1945 otevírala Karlova univerzita. Od brandýských spolužáků jsem se dozvěděl, že v posledních dnech války zahynul při bombardování Mostu americkým letectvem náš nadaný spolužák Pepík Štenc, který tam byl „válečně nasazen“, čas od času mi posílal své slibné básně a jednou, když dostal dovolenou, mi je přijel předčítat do Libiše. V koncentračním táboře zahynula naše oblíbená třídní profesorka Zdenka Brumlíková – jen proto, že byla židovka.

Na Filozofické fakultě jsem si okamžitě zapsal přednášky, prosemináře a lektorské kurzy angličtiny, ruštiny a staroslověnštiny i úvod do filozofie profesora Josefa Krále. Zní to dnes neuvěřitelně, ale každý si mohl vybrat bez přijímacích pohovorů, co chtěl, takže na angličtinu se přihlásilo okolo tisíce posluchačů! Většina z nich ovšem odpadla po prvních státních zkuš-

kách, ale pocit svobody po letech nacistického útlaku byl prostě opojný. Inspiroval jsem se verši z *Preludia* anglického romantika Williama Wordsworthe, oslavujícího počátek Francouzské revoluce:

Ty čase radosti a naděje!
Byl velký dar žít v onom svítání,
však rájem bylo býti mlád! Vy doby,
v nichž těsné, zvětralé a odporné
zákony a zvyky znenadání
nabyly opět kouzla romantiky.

(Přel. Václav Renč)

O anglickém jazyku a staré literatuře obnovil svá předválečná čtení profesor Bohumil Trnka (1895–1984), který bez velkých úvodů navázal na své strukturalistické lingvistické výklady založené na teorii a metodě svého učitele Viléma Mathesia, zakladatele české anglistiky a předsedy mezinárodně respektovaného Pražského lingvistického kroužku (1926–1939). V přednáškách o literatuře profesor Trnka strukturálně funkční pojetí neuplatňoval a spokojoval se poněkud koženě sledováním tradiční cambridžské literární historie. První zápočet koncem krátkého letního semestru byl snadný: kdo si přinesl index, dostal profesorův podpis. Ve vzrušeném auditoriu maximum přebíral asistent od pana profesora podepsané indexy a z nich vyvolával jména studujících. Většina byla posluchaček a stále zaznívání jmen jako Skřivánková, Fišerová, Marysková atd. svedlo unaveného pana profesora k tomu, že se k velkému gaudiu studentského zástupu podepsal do jednoho indexu jako Trnková.

Ženská atmosféra nás omamovala i tím, že některé posluchačky anglistiky užívaly výrazné parfémy a malovaly si rty. Bylo až asketické odejít z fakulty rovnou do podnájmu a po frugální večeři se usilovně připravovat na další den. Daleko uvolněnější byly víkendy, kdy jsem zcela pravidelně odjížděl domů do Libiše vykrmit se maminčinou znamenitou stravou, pookrát v rodinném prostředí a v neděli si zahrát s kamarády fotbal za SK Libiř.

Nejvíce mě upoutávaly přednášky a semináře profesora Otakara Vočadla (1895–1974), který prvně přišel do posluchárny vyhublý a vybledlý, aniž si odpočinul po věznění v koncentračních táborech v Terezíně, Osvětimi a nakonec v Buchenwaldu. Přesto sršel lingvistickými, literárními i historickými informacemi, vybízejícími tvořivé posluchače k vlastním závěrům. Nehlá-

síl se k Mathesiovu strukturalismu a tím méně k marxismu, protože neuznával žádné uzavřené systémy ani striktní metody. Zotavil se v klidném prostředí Cambridge, kam byl pozván od října 1945 do června 1946 jako hostující profesor v King's College a znovu v roce 1947, aby tu převzal čestný titul magistra umění (MA honoris causa). Jeho velkou přítelkyní a zastánkyní byla cambridžská profesorka Muriel Bradbrooková, mezinárodně uznávaná shakespearovská badatelka. O tom, jak byl v Cambridge oblíbený a uznávaný pro své literární i jazykové znalosti, svědčí historka, kterou přivezl do Prahy profesor Vincenc Lesný, proslulý indolog. Ten seděl při obědě v King's College na čestném místě vedle děkana sira Johna Shepparda. Aby řeč nestála, zeptal se ho, co přesně znamená jeden kolokviální výraz, který zaslechl při dopolední procházce v univerzitním areálu. Sir John se na chvíli zamyslel a pak s úlevou odpověděl: „Zeptejte se radši Vočadla, ten to zná nejlíp.“

Po návratu z Cambridge profesor Vočadlo ohlásil seminář „Anglo-ruské literární vztahy“, který mi ideálně vyhovoval, protože jsem studoval ruštinu jako druhý obor. Navrhl jsem mu, že začnu připravovat diplomní (tehdy státní) práci o Shakespearově vlivu na A. S. Puškina a on s tím okamžitě souhlasil. Abych si Shakespeara co nejlépe osvojil, začal jsem chodit do volného kurzu věnovaného čtení Shakespearových her. Vedla jej poněkud starší slečna Hazel Eardley-Wilmotová z Britského ústavu (The British Institute), zřízeného při Britské radě (The British Council). Protože různých volných kurzů i přednášek bylo tehdy na fakultě téměř nepřeborné množství, vydrželi jsme se slečnou Hazel po celý rok jen dva posluchači. Ten druhý byl Břetislav Hodek, Vočadlův oblíbený žák, který už v roce 1947 publikoval v nakladatelství Václava Petra malou, ale podnětnou knížku *Na okraj Hamleta*. Vychutnávali jsme si Shakespeara velmi intenzivně jen ve třech, a přestože se slečna Hazel po mém prvním přečtení veršů zatvářila dost kysele, brzy četla s námi s úsměvem a stejnou radostí jako my dva. Od té doby trvá naše přátelství s Břetislavem navzdory tomu, že se naše politické i náboženské názory od počátku rozcházejí. On zůstal věřícím katolíkem, kdežto já jsem svou náboženskou víru pod vlivem marxismu ztratil a vystoupil jsem z československé-evangelické církve.

Ještě významnější pomocí z britské strany byly přednášky tehdejšího ředitele Britského ústavu Edwina Muira, dnes uznávaného za jednoho z největších skotských básníků 20. století. Muir přijel do Prahy prvně už brzy po 1. světové válce se svou paní Willou a oba se seznámili s Karlem Čapkem

i dalšími pražskými literáty. Upoutání prózami Franze Kafky, začali ho překládat do angličtiny a jejich *The Castle* se nyní považuje za klasickou anglickou verzi Kafkova *Zámku*. Nám přednášel Edwin Muir o anglickém romantismu a později o viktoriánské literatuře. Třebaže mluvil a recitoval dost nevýrazně, oceňovali jsme jeho bezprostřední vztah k poezii i jeho znalosti o struktuře románu, aniž jsme věděli, že už v r. 1928 vydal teoretickou knihu *The Structure of the Novel*. Ve své autobiografii vzpomíná Muir na své dva pobyty v Praze dost detailně, ale kupodivu se nezmiňuje o tom, že mu byl v r. 1947 udělen čestný doktorát Karlovy univerzity; promotorem byl profesor Vočadlo.¹

Počátkem roku 1946 přišel na fakultu Zdeněk Vančura (1903–1974) jako první profesor americké literatury v Československu. Byl Mathesiovým žákem a stoupencem strukturalismu, jak o tom svědčí jeho pronikavé stylistické studie z předválečného a válečného období. V letech 1927–28 studoval postgraduálně ve Spojených státech, převážně v New Yorku (Columbia University), ale badatelsky navštívil i Harvardovu univerzitu, Chicago a San Francisco. V roce 1937 se s Mathesiovou podporou habilitoval na Vysoké škole obchodní. Začal jsem hned chodit na Vančurovy přednášky na naší fakultě a absolvoval jsem také jeho dva prosemináře i jeho seminář z moderní americké literatury, kde jsem četl referát o *Rudém odznaku odvahy* (*The Red Badge of Courage*) Stephena Cranea.

Můj zájem o americkou literaturu se ještě prohloubil na přednáškách profesora F. O. Matthiessena z Harvardovy univerzity, který působil na naší fakultě sice jen v zimním semestru 1947, ale měl pro nás neobyčejný význam, protože představoval západní literární vědu na nejvyšší úrovni. Byl nejen oddaný svému oboru, ale zajímal se také o osobní, sociální i politické problémy svých studentů; za to si vysloužil studentskou přezdívku Matýsek, zatímco na Harvardu mu říkali Matty. Někdy jsem ho doprovázel na fakultu z hotelu Paříž, kde byl ubytován, a jednou jsem si dodal odvahy a zeptal se ho, zda by si nechtěl v neděli udělat výlet do Libiše a pak na Mělník a na Kokořín. Ochotně mé pozvání přijal a později vylíčil setkání s mými rodiči a diskusi s mým otcem v knize *Ze srdce Evropy*, publikované v Americe v r. 1948.² Napsal tu mimo jiné:

„Zdeňkův otec je místní truhlář a majitel pohřebního ústavu... Je to podsaditý pětapadesátník, který právě připravoval rakev pro odpolední pohřeb.

¹ Srov. Edwin Muir, *An Autobiography* (London: The Hogarth Press, 1980).

² *From the Heart of Europe* (New York: Oxford University Press, 1948), str. 136–37.

Zavtipkoval si, že mě musí přivítat i v neděli v pracovním oděvu, protože musí plnit dvouletku.

Vyjeli jsme na výlet, popili příjemného bílého vína a vrátili se na odpolední pečenou husu se zelím a knedlíky. Pan Stříbrný měl na sobě černé pruhované kalhoty a černý pohřební kabát, ale jeho práce pro ten den skončila. Dychtivě mi naslouchal, aby se dozvěděl co nejvíc o Americe, už taky proto, že jeho přítel z dětství žil dlouho v Detroitu. Museli jsme zcela spoléhat na Zdeňkovo tlumočení, ale široký a laskavý úsměv pana Stříbrného okamžitě mezi námi navázal srdečnou komunikaci. Velice mu imponovalo, že v americké automobilce si může předák, jako byl jeho přítel, koupit bohatě zařízenou vikendovou chatu za řekou v Kanadě. Chtěl ale vědět, proč se nedostane víc dělníků do kongresu... Když jsme odcházeli na autobus, pan Stříbrný pronesl malou řeč, že si nemusím dělat s Amerikou starosti – v příštích deseti letech to bude tak progresivní země jako Československo.“

Tragické události nejbližší doby ukázaly, jak vratké byly naděje vkládané do československé lidové demokracie. Když došlo v únoru 1948 ke komunistickému převratu, napsal jsem Matthiessenovi dlouhý dopis, v němž jsem vylíčil únorové události ze svého hlediska. Končil jsem slovy: „Jarka [Schejbal] mi řekl, že píšete knihu o svých zkušenostech u nás. Nedočkavě na ni čekám. Myslím však, že byste se k nám měl brzy vrátit a napsat ještě jednu knihu o Československu. O Československu trpím, ale nepropadajícím zoufalstvím, napadeném zlem, ale věřím v dobro, omezujícím svobodu a demokracii pro některé občany, aby ji mohlo vrátit oživenou a posílenou všem. Věřím, že byste to pochopil.“

Matthiessen vložil celý můj dopis do závěru své knihy a svolal tím na svou hlavu ostrou kritiku většiny amerického tisku. Ještě větší rozhořčení vzbudila poslední slova knihy, napsaná na Nový rok ráno roku 1948:

„Jestliže věříte v demokratický socialismus, musíte podle toho jednat a pracovat. Mnohá vaše stanoviska se ztotožní s komunisty a za to ovšem sklídíte prokletí. Ale ať už se bude dít cokoli, nakonec bude v sázce buď mezinárodní spolupráce, nebo válka, která přinejmenším dokončí destrukci Evropy – srdce naší civilizace.“

Matthiessen byl křesťanský socialista a radikální demokrat, který od svržení prvních atomových bomb na Japonsko nepřestal usilovat o mír. Hned po svém návratu z Československa se dozvěděl, že státní návladní pořizuje seznamy všech, kdo podporovali republikánské Španělsko proti fašismu a nacismu nebo hájili odborářské a černošské vězně v Americe.

Pro Matthiessena nebyl termín lidová demokracie pleonastický, protože současnou americkou demokracií považoval za plutokracii, vládu bohatých a mocných, užívajících demokratické metody. Jeho depresivní stavy se ještě zhoršovaly tím, že musel skrývat svou homosexualitu, protože tehdy se na ni pohlíželo v puritánské Americe s odporem nebo despektem. Hluboce se ho dotkla smrt Jana Masaryka, který ho pozval na hodinový rozhovor do Černínského paláce a byl plný života a vtípů. Nakonec dohnaly tragické duševní rozpory Matthiessena k tomu, že v roce 1950 spáchal sebevraždu skokem z okna bostonského hotelu.

Pozastavil jsem se u osobnosti F. O. Matthiessena déle, neboť mi často vyvstávala na mysli při mých vlastních rozhodováních v kritických dobách. Politicky jsem zaujal podobná stanoviska jako on. V květnu 1946 jsem vstoupil do sociální demokracie v místní organizaci v Libiši, protože tam jsem měl úzký kontakt s podobně smýšlejícími dělníky a úředníky. V Praze jsem se přihlásil jako tlumočnický na Ústředí mládeže, kde bylo také dost sociálních demokratů. Tlumočil jsem na 1. mezinárodním kongresu studentů v srpnu 1946, v létě 1947 jsem provázel skupinu skotských dělníků z Glasgowu a vedl mezinárodní mládežnický tábor na Moravě v Jevišovicích. Ještě v létě 1948 jsem byl delegován Ústředím mládeže do Británie na mládežnické soustředění v jižním Walesu. Poprvé jsem tehdy navštívil také Londýn, k němuž od té doby chovám respekt i obdiv jako k mohutnému zdroji poučení i kulturních zážitků. Se svými skotskými přáteli z minulého léta jsem se setkal v Glasgowě a zajel si také na Loch Lomond i do Edinburku, snad nejkrásnějšího města v celé Británii.

Únor 1948 mě zastihl v soustředěné přípravě na druhou státní zkoušku z angličtiny. Nebyl jsem tedy na Staroměstském náměstí, ale slyšel jsem Gottwaldův opilý hlas v rozhlasu a nikterak jsem se jím nenadchl. Druhou státnici z ruštiny jsem už měl za sebou, včetně státní práce z ruské morfologie (kategorija sostojanija), kterou vedl a posuzoval profesor Leontij Kopeckij a dokonce mě lákal, abych přešel na ruštinu, že se pro mne nějaké dobré místo časem najde. Jeho přednášky a semináře mě vedle literárních přednášek Bohumila Mathesia nejvíc obohatily.

Po dokončení srovnávací státní práce o Shakespearovi a Puškinovi a složení druhé státnice z angličtiny jsem ještě na jaře 1949 odešel učit do Školy důstojnického dorostu v Hradci Králové, kde jsme připravovali nadané mladé chlapce převážně z dělnických rodin k složení maturity a vysokoškolskému studiu, které jim bylo dříve z ekonomických důvodů nedostupné.

Po prázdninách jsem byl přeložen do Vojenského gymnázia v Moravské Třebové, abych tam učil ruštinu i angličtinu, avšak už počátkem roku 1950 mě povolali zpět na Filozofickou fakultu. Přijal mě ještě profesor Trnka, ale brzy se stal vedoucím katedry profesor Zdeněk Vančura, který byl jako sociální demokrat sloučen s komunistickou stranou.

Ani já jsem sloučení neodmítl a byl jsem koncem roku 1948 prověřen za člena KSČ. Mé rozhodnutí bylo nepochybně ovlivněno politickým tlakem, který se v té době silně prosazoval, i ohledem na mou kariéru, protože členství v komunistické straně se stávalo základní podmínkou pro postup. Mnozí lidé vstupovali do KSČ hlavně proto, aby si udrželi své postavení nebo si je zlepšili. Bylo však mnoho hlavně mladých nadšenců, kteří věřili, že začínáme budovat novou, spravedlivější společnost bez ekonomických a třídních bariér. I když se v politickém životě děly ohavné věci, vrcholící v stalinských procesech s odpůrci komunismu a pak i s komunisty samými, snažil jsem se prožívat celé to období konstruktivně v kolektivu podobně smýšlejících mladých lidí. Jezdili jsme na brigády do zemědělství i uhelných dolů a zpívali, že poručíme větru i dešti. Obdivovali jsme se také našim letcům, když hrdě notovali: „Sláva, sláva našim ptákům, našim ptákům z oceli!“ Přitom jsme si nepřipouštěli, že někteří z nich, vysoce ocenění za účast v bitvě o Británii, byli potlačováni a později vězněni.

Sami jsme byli ochotni přinášet i osobní oběti. Už v r. 1948 jsem se musel vzdát lákavého amerického stipendia Brandeisovy univerzity, určeného vyznamenanému absolventovi gymnázia v Brandýse nad Labem, odkud odvozoval svůj původ Louis D. Brandeis, liberální právník a člen Nejvyššího soudu USA. Stejně tak mi nebylo dovoleno studovat Shakespeara na letní škole Birminghamské univerzity ve Stratfordu nad Avonou. Ještě daleko těžší oběti museli přinést moji rodiče. Jejich živnost byla znárodněna a oba museli vstoupit do družstevních služeb města Mělníka. Otec se s tím vyrovnal s obdivuhodným klidem a uchoval si je i poté, co mu byl vyměřen směšně nízký důchod. Mohl se spoléhat na podporu svých dvou synů i solidaritu svých starých libišských kamarádů. Maminka nesla celé to ponížení daleko bolestněji a zemřela předčasně na rakovinu, vnitřně nahlodána pocitem, že byla oloupena o výsledky své celoživotní usilovné práce po boku svého manžela.

Mně šlo především o vědeckou a pedagogickou činnost, ale fakulta mi určila funkci tajemníka katedry anglistiky a germanistiky a asistenta pověřeného úvodem do marxistické literární teorie s důrazem na sovětskou anglistiku a amerikanistiku. Dále jsem vedl studijní kroužek anglistů prvního,

tzv. reformovaného ročníku, protože tehdy se vedle individuálního studia prosazovala také kolektivní příprava, aby si studující mohli vyměňovat své názory a vzájemně si pomáhat. V tomto prvním a také dalších ročnících se vytvořily dobré studijní i osobní vztahy, podporující růst odborníků nejen na anglistice a amerikanistice, ale i bohemistice, rusistice, nederlandistice, nordistice, hispanistice nebo překladatelství.

Koncem roku 1951 jsem dokončil doktorskou disertaci o Shakespearovi a složil rigorózum u docenta (později profesora) Josefa Beneše z dějin filozofie, a hlavně z anglické a americké literatury u profesora Zdeňka Vančury, protože profesor Vočadlo musel odejít do předčasného, nízkého a hluboce degradujícího důchodu. Hodně mi také vadilo, že profesor Vančura mě posílal s různými nepříjemnými vzkazy za profesorem německé literatury Hugo Siebenscheinem, s kterým nemluvil. Na to, že „kolega Vančura má zašitou hubu“, si mi postěžoval i pan profesor Trnka. Ujistil jsem ho, že s ním chci udržovat co nejlepší vztahy a on mě pozval, abych ho navštívil při zimní rekreaci v Jánských Lázních, kam se svou paní pravidelně jezdil. Měl jsem z toho svátečního setkání takovou trému, že jsem hned při přivítání prohlásil: „Představte si, pane profesore, že na Černé hoře je taková zima, až nám přes noc v pokojovém lavóru“ – a teď jsem se zarazil nad tím lavórem jako příliš kolokviálním slovem a abych to napravil, dokončil jsem větu hyperkorektně – „zamrzla oda“. Politická narážka v tom ovšem nebyla, protože ODA tehdy ještě zdaleka neexistovala.

* * *

Rok 1952 byl pro mne plný životních událostí. V létě jsem se oženil s Marianou Pečírkovou, dcerou historika umění Jaromíra Pečírky, profesora Umělecko-průmyslové školy a neobyčejně oblíbeného docenta Filozofické fakulty. Mariana se narodila 1. máje 1928 a proto se jí všeobecně říkalo Majka. Chodila do posledního nereformovaného ročníku anglistiky a romanistiky, kde jí imponoval Václav Černý, neskládala státnice a napsala rovnou doktorskou disertaci o současném australském spisovateli Jamesu Aldridgeovi. Hlavní rigorózum složila u profesora Vančury a pak vystřídala řadu zaměstnavatelů, z nichž nejdůležitější byl Čs. rozhlas, zahraniční oddělení Svazu čs. spisovatelů a konečně Farmakologický ústav Akademie věd. Protože byla absolventkou klasického gymnázia, nabídli jí v Rozhlase místo redaktorky ve vysílání pro Řecko, takže zvládla i novou řečtinu. Z té pak překládala zejména básníka Jannise Ritsose, s nímž připravila i řeckou *Antologii*

české a slovenské poezie (Atény, 1966). Dále překládala ovšem i z angličtiny, například Lyttona Stracheyho, H. G. Wellse nebo Daphne du Maurierovou.

Když jsem se po svatbě přestěhoval z podnájmu k Pečírkovům do Dlouhé 19, ocitl jsem se na třináct let v úplně novém, vzrušujícím prostředí patricijské rodiny, podporující již od 19. století české umělce a vydávající i populární Pečírkův kalendář. V době, kdy mě přijali za svého, byl už jejich velký rohový dům znárodněný a Pečírkovům v něm zbylo jen několik pokojů, v nichž se musely směstnat vzácné obrazy a sošky, ale hlavně tři rodiny, protože tu vedle Majčiných rodičů Jaromíra a Růženy bydlel se svou manželkou i její bratr Jan (pozdější profesor klasické filologie na Filozofické fakultě). K Pečírkovům chodili na návštěvy a domácí koncerty přední hudebníci a malíři, včetně Václava Talicha a Františka Muziky, který se stal Majčíným svědkem při naší svatbě. Jaromír ke mně projevoval velkou náklonnost a bral mě s sebou i do ateliérů umělců, s nimiž se přátelil. Získal jsem při tom spoustu nových dojmů i informací a třibil si estetický vkus i smysl pro umělecký experiment. Citelnou ránu jsme utrpěli, když Jaromír musel odejít do předčasné penze, protože tehdejší prezident Zápotocký prohlásil, že „Pečírka nám kazí mládež“. Bylo to jen proto, že nadále přednášel o Fillovi, Muzikovi, Gutfreundovi, Mařatkovi i jiných avantgardních umělcích a věnoval málo pozornosti oficiálně prosazovanému socialistickému realismu. I když nesměl působit v Praze, jezdil široko daleko po českém venkově, protože tam jeho přednášky nebyly tak na ráně. Zvláště si oblíbil Jižní Čechy, kde v kostelích pátral po gotických madonách. O svých dobrodružstvích dovedl skvěle a vtípně vyprávět; jeho objevem byl i jihočeský náhrobní pomník s nápisem, který tam dala vyrýt milující manželka svému zesnulému manželovi:

„Odpočívej v pokoji – dokud se nesejdeme.“

Druhou vrcholnou událostí toho období bylo pro mne setkání a pak víc než desetiletá spolupráce a přátelství s vynikajícím překladatelem z angličtiny i němčiny Erikem A. Saudkem (1904–1963), který vydal po konzultacích s Vilémem Mathesiem už v roce 1936 *Julia Caesara* a ještě na počátku války pod krycím jménem svého přítele Aloyse Skoumala vzrušeného a vzrušujícího *Hamleta* s nezapomenutelným dvojverším

Vymknuta ze svých kloubů doba šílí:
že jsem se zrodil, abych napravil ji!

(*Hamlet*, 1. 5. 189–90)

V roce 1951 si Erik přišel na naši katedru vypůjčit novou shakespeareovskou literaturu, ale já jsem mu především obstaral z germánského semináře duplikát dvoudílného díla *Shakespeare-Lexicon*, vydaného už v 19. století německým badatelem Alexandrem Schmidtem a mnohokrát přetiskovaného i doplňovaného; Schmidt v něm zachytil všechna Shakespeareova slova a opatřil je neobyčejně zasvěceným anglickým výkladem. Z počátku jsme s Erikem společně přehlíželi jeho starší i nové překlady Shakespeara a psali k nim předmluvy i komentáře. Později se Erik soustředil na překládání a uvádění svých překladů v českých i moravských divadlech, kdežto komentáře i předmluvy svěřil mně. Díky němu i jeho druhé manželce Věře, neteři Franze Kafky, jsem důvěrně poznal pražské literární a divadelní prostředí. Seznámil jsem se i s Erikovou první ženou Evou Vrchlickou, dcerou Jaroslava Vrchlického, herečkou Národního divadla a spisovatelkou, k jejíž povídkám ze Shakespeara jsem později napsal doslov určený hlavně dětem a mladistvým čtenářům.³

Erik nastoupil po roce 1948 do Literárních novin a pak jako dramaturg do Národního divadla, ale po procesu s Rudolfem Slánským se musel stáhnout do ústraní; to nakonec vyhovovalo jak jemu, trpícímu cukrovkou a tuberkulózou, tak mně. Naše spolupráce v Praze i na pobytech v Dobříši, Poděšusích na Sázavě nebo Kašperských Horách obohatila mé marxistické přístupy k Shakespeareovi a silně mě inspirovala. Erik byl vášnivý a nesmírně přesvědčivý debatér, šermující jak slovy, tak rukama. Často jsme se dostali do polemiky a jednou se Erik tak rozohnil, že chůva pomáhající Věře se čtyřmi dětmi, za ní přiběhla do pokoje a úpěnlivě ji prosila: „Paní Saudková, pobězte honem do pracovny, nebo pan Saudek pana Stříbrného zabije!“

Třetí velkou událostí v roce 1952 byl pro mne přechod z Filozofické fakulty do nově založené Československé akademie věd. Pozval si mě děkan Bohuslav Havránek, který mě znal ze svých slavistických seminářů, a nabídl mi místo vědeckého pracovníka v Kabinetu pro moderní filologii. Rád jsem to přijal, protože jsem se zbavil různých nepříjemných povinností na přepolitizované, často až hysterické fakultě a mohl se v poměrném klidu věnovat dalšímu studiu Shakespeara i zajímavé práci výkonného redaktora obnoveného *Časopisu pro moderní filologii*. Musel jsem si ovšem zvolit ještě jedno aktuální téma, a tak jsem se zabral do četby současného amerického spisovatele Howarda Fasta, jehož romány u nás vycházely ve velkých

³ Eva Vrchlická, *Z oříšku královny Mab. Povídky ze Shakespeara*. (Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960, 1964, 1970).